

Práce a p-V diagram

- práce vykonaná při změně objemu dV : $dW' = p dV$ $pV = NkT \rightarrow p = \frac{NkT}{V}$
- celková práce: $W' = \int_{V_1}^{V_2} p dV$
- T konstantní: $W' = \int_{V_1}^{V_2} NkT \frac{dV}{V} = NkT \ln \frac{V_1}{V_2}$
- závisí na „cestě“ v p - V diagramu

• konvence

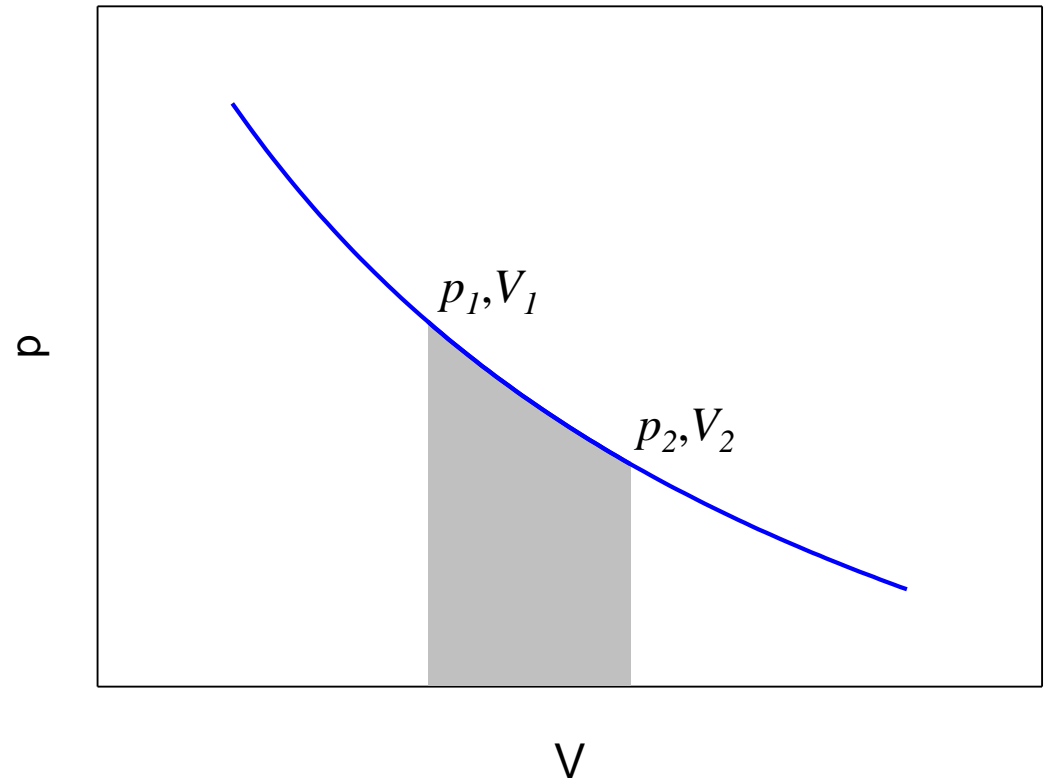
W – práce, kterou vykonají vnější síly na soustavu

W' – práce, kterou vykoná soustava

- rovnovážný děj $W' = -W$

$Q > 0$ – teplo, které soustava přijme

$Q < 0$ – teplo, které soustava odevzdá

Termodynamické zákony

- **1. věta termodynamická** (zákon zachování energie)

$$Q + W = \Delta U$$

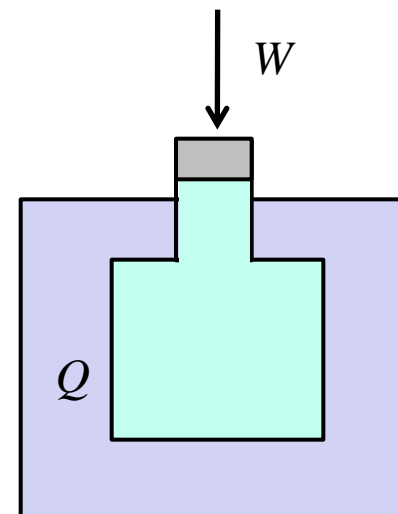
(W je práce vykonaná na systém)

- teplo Q dodané systému a práce W vykonaná na systém zvyšují vnitřní energii systému U

$$Q = \Delta U + W'$$

(W' je práce vykonaná systémem)

- teplo Q dodané systému se rovná přírůstku její vnitřní energie a práci W' kterou systém vykoná
- *izolovaná soustava* $Q = 0, W = 0 \rightarrow \Delta U = 0$, vnitřní energie se nemění
- *adiabaticky izolovaná soustava* $Q = 0 \rightarrow W' = -\Delta U$
koná práci na účet své vnitřní energie
- *kruhový děj* $\Delta U = 0 \rightarrow Q = W'$
teplo přijaté soustavou je rovno práci, kterou soustava vykoná

Tepelná kapacita

• teplo, které je nutné dodat tělesu aby se jeho teplota zvýšila o 1 K: $C = \frac{dQ}{dT}$

• molární tepelná kapacita: $C_m = \frac{1}{n} \frac{dQ}{dT}$

• měrná tepelná kapacita: $c = \frac{1}{m} \frac{dQ}{dT}$

• 1. věta termodynamická (diferenciální tvar): $dQ = dU + dW' = dU + pdV$

• stav systému určen V, T : $U(V, T)$ $p(V, T)$

$$dQ = \left(\frac{\partial U}{\partial V} \right)_T dV + \left(\frac{\partial U}{\partial T} \right)_V dT + pdV$$

• $V = \text{konst.}$, tepelná kapacita při konstantním objemu: $C_v = \left(\frac{dQ}{dT} \right)_V = \left(\frac{\partial U}{\partial T} \right)_V$

• $p = \text{konst.}$ tepelná kapacita při konstantním tlaku: $C_p = \left(\frac{dQ}{dT} \right)_p = \left(\frac{\partial U}{\partial T} \right)_V + \left[\left(\frac{\partial U}{\partial V} \right)_T + p \right] \left(\frac{\partial V}{\partial T} \right)_p$

$$C_p - C_v = \left[\left(\frac{\partial U}{\partial V} \right)_T + p \right] \left(\frac{\partial V}{\partial T} \right)_p$$

$$V = nRT/p$$

Ideální plyn: $\left(\frac{\partial V}{\partial T} \right)_p = nR/p$ $\left(\frac{\partial U}{\partial V} \right)_T = 0$

$$C_p - C_v = nR$$

Tepelná kapacita

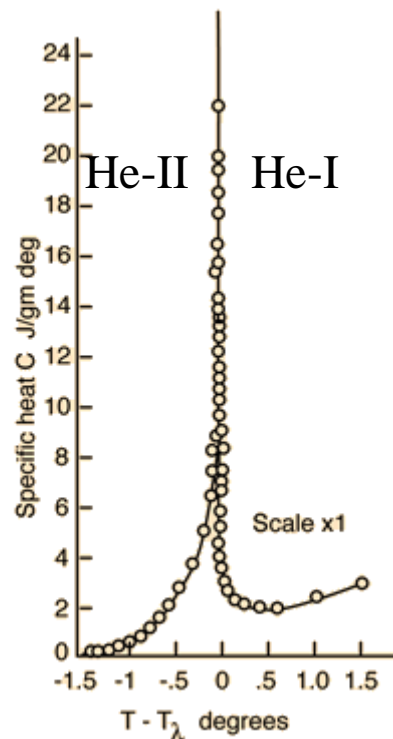
- molární tepelná kapacita :

voda: $c_{p,m} = 4.18 \text{ J mol}^{-1}\text{K}^{-1}$ (při $T = 25^\circ\text{C}$)

ethanol: $c_{p,m} = 2.44 \text{ J mol}^{-1}\text{K}^{-1}$ (při $T = 25^\circ\text{C}$)

led: $c_{p,m} = 2.05 \text{ J mol}^{-1}\text{K}^{-1}$ (při $T = -10^\circ\text{C}$)

- kapalné He

Termodynamické zákony

- **1. věta termodynamická** (zákon zachování energie)

$$Q = \Delta U + W'$$

(W' je práce vykonaná systémem)

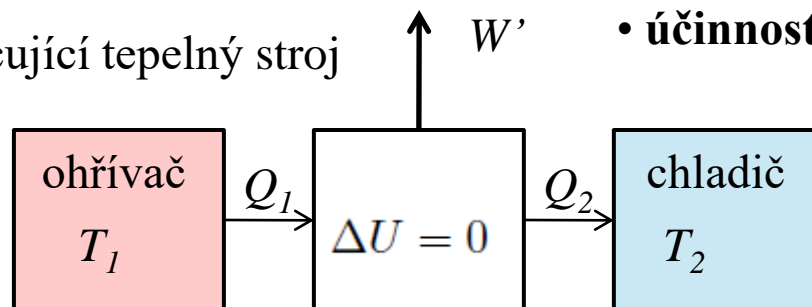
- teplo Q dodané systému se rovná přírůstku její vnitřní energie a práci W' kterou systém vykoná

- **2. věta termodynamická**

- není možné sestavit *periodicky pracující stroj*, který by nedělal *nic jiného* než že by přeměňoval teplo na práci za konstantní teploty

- teplo nemůže *samo od sebe* přejít z chladnějšího na teplejší místo

- periodicky pracující tepelný stroj

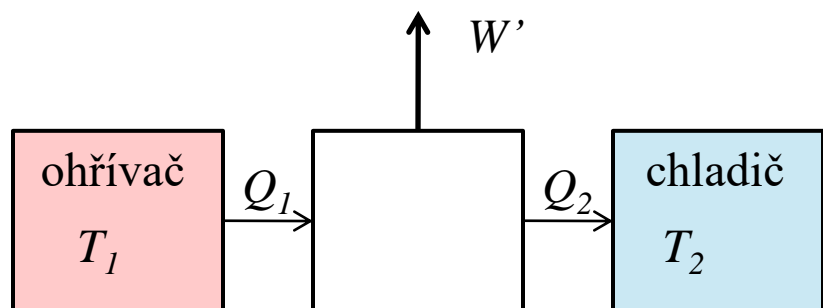

- **účinnost stroje:** $\eta = \frac{W'}{Q_1}$

$$Q_1 = W' + Q_2$$

Tepelný stroj

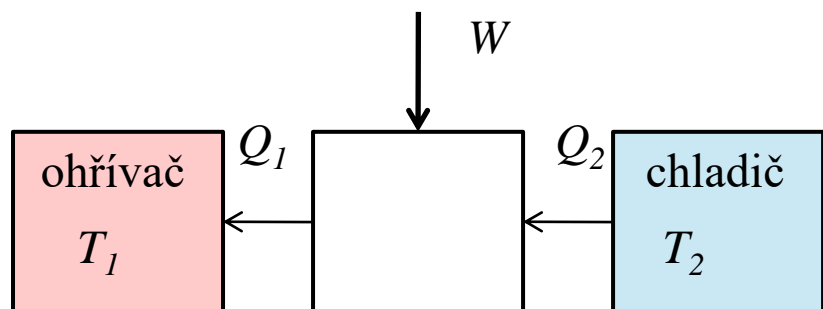
- tepelný stroj (motor)

$$Q_1 = W' + Q_2$$

$$T_1 > T_2$$

- tepelné čerpadlo

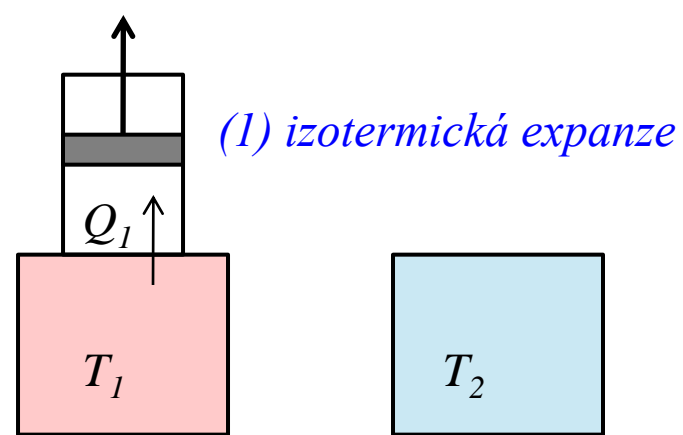
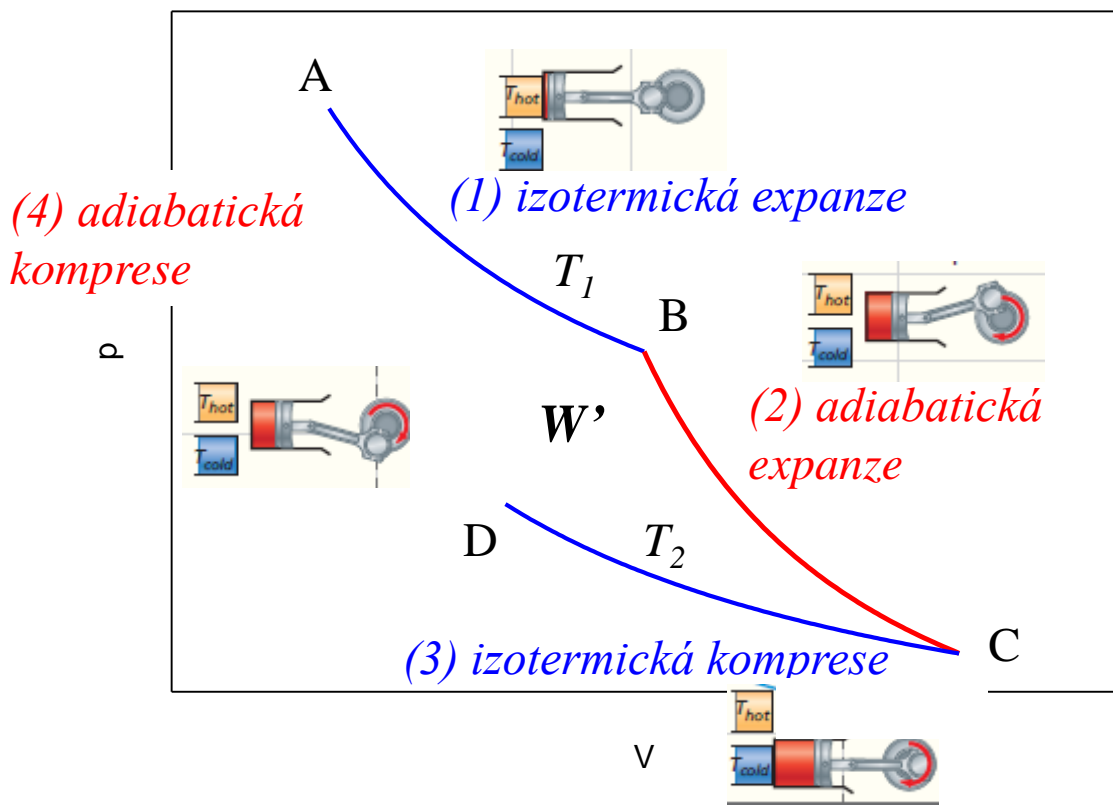

$$Q_1 + W = Q_2$$

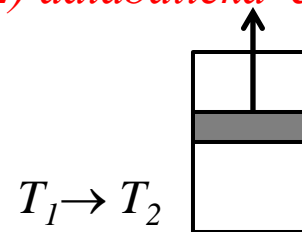
$$T_1 > T_2$$

Carnotův cyklus

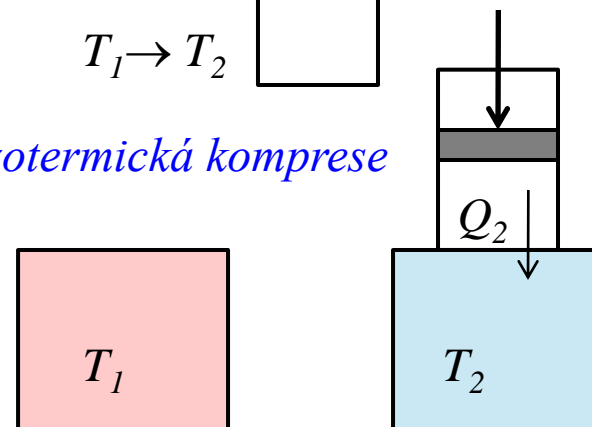
- vratný tepelný stroj

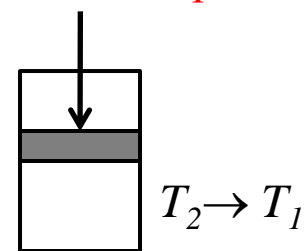
(2) *adiabatická expanze*

(3) *izotermická komprese*

(4) *adiabatická komprese*

Účinnost ideálního stroje

- Carnotův cyklus

- necht' je pracovní látkou stroje ideální plyn

- (1) izotermická expanze: $W' = \int_{V_A}^{V_B} p dV = Q_1 \rightarrow Q_1 = NkT_1 \int_{V_A}^{V_B} \frac{dV}{V} = NkT_1 \ln \frac{V_B}{V_A}$

$$pV = NkT_1$$

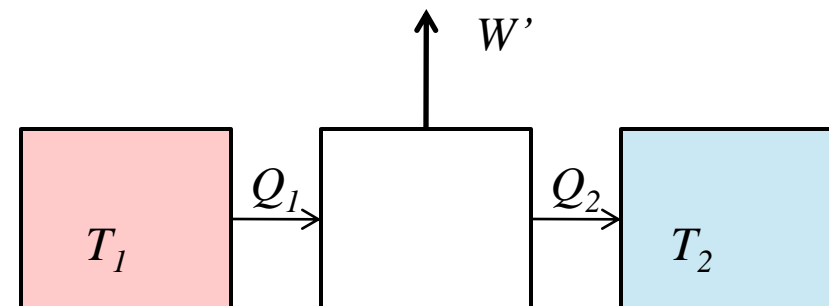
- (2) adiabatická expanze: $T_1 V_B^{\gamma-1} = T_2 V_C^{\gamma-1}$

- (3) izotermická komprese: $Q_2 = -NkT_2 \int_{V_C}^{V_D} \frac{dV}{V} = -NkT_2 \ln \frac{V_D}{V_C} = NkT_2 \ln \frac{V_C}{V_D}$

- (4) adiabatická komprese: $T_2 V_D^{\gamma-1} = T_1 V_A^{\gamma-1}$

$$\frac{V_B}{V_A} = \frac{V_C}{V_D} \rightarrow$$

$$\frac{Q_1}{T_1} = \frac{Q_2}{T_2}$$

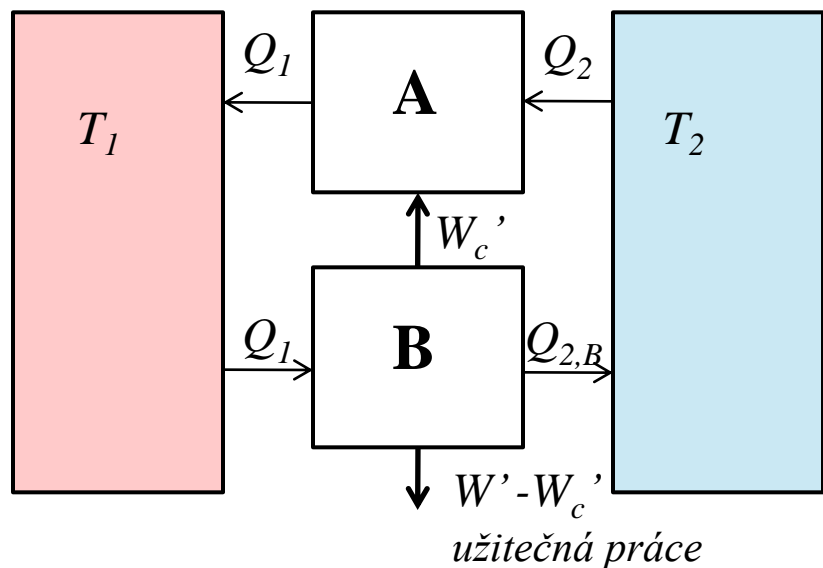

Vratné stroje

- **A** – Carnotův stroj, který odebere teplo Q_1 při T_1 a odevzdá Q_2 při T_2 a vykoná práci W_c
- **B** – vratný nebo nevratný stroj, který odebere teplo Q_1 při T_1 a odevzdá Q_2 při T_2 a vykoná práci W'
- potom musí být $W' \leq W_c$
- pokud je stroj B vratný $W' = W_c$

Práce, kterou vykoná *libovolný* vratný stroj pracující mezi teplotami T_1, T_2 je stejná jako u Carnotova stroje

$$Q_2 + W_c = Q_1$$

$$Q_1 = W' + Q_{2,B}$$

Účinnost ideálního stroje

$$\frac{Q_1}{T_1} = \frac{Q_2}{T_2} \longrightarrow Q_2 = Q_1 \frac{T_2}{T_1}$$

- vykonaná práce: $W' = Q_1 - Q_2 = Q_1 \left(1 - \frac{T_2}{T_1}\right)$

- účinnost stroje: $\eta = \frac{W'}{Q_1} = \frac{T_1 - T_2}{T_1}$

Entropie

- při vratných procesech je absorbováno tolik Q/T kolik se odevzdá $\frac{Q_1}{T_1} = \frac{Q_2}{T_2}$

- **entropie:** $dS \equiv \frac{dQ}{T}$

- **při vratných procesech zůstává entropie konstantní**

- entropie je stavová veličina $S(V, T)$

- změna entropie mezi stavem A a B : $\Delta S = S(V_B, T_B) - S(V_A, T_A) = \int_A^B \frac{dQ}{T}$

3. věta termodynamická (Nernstův teorém)

při absolutní nule ($T = 0$ K) je entropie nulová

- **při nevratných procesech entropie vždy narůstá**

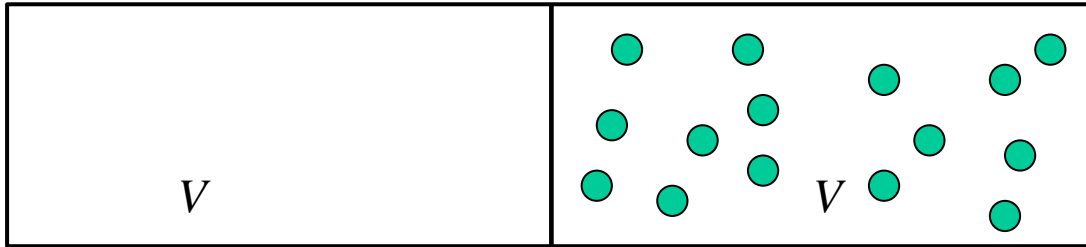
- např. když spojíme tělesa s teplotami T_1, T_2 , ($T_1 > T_2$), teplo ΔQ teče z teplejšího na chladnější

- změna entropie bude: $\Delta S = \frac{-\Delta Q}{T_1} + \frac{\Delta Q}{T_2} > 0$

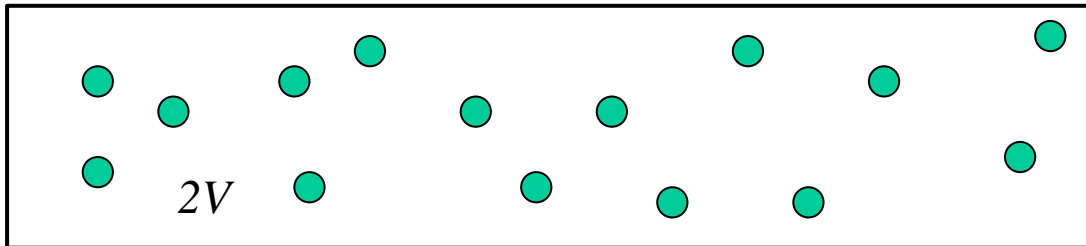
Entropie ideálního plynu

- 1. termodynamický zákon: $dQ + dW = dU$
 $dW = -pdV$
 $\gamma - 1 = \frac{2}{f}$ $dU = \frac{f}{2} Nk dT$ $dQ = \frac{1}{\gamma - 1} Nk dT + pdV$
- stavová rovnice ideálního plynu: $pV = NkT \rightarrow dQ = \frac{1}{\gamma - 1} Nk dT + NkT \frac{dV}{V}$
- entropie: $dS = \frac{dQ}{T} = \frac{1}{\gamma - 1} Nk \frac{dT}{T} + Nk \frac{dV}{V}$
- změna entropie ideálního plynu: $\Delta S = \frac{1}{\gamma - 1} Nk \ln \frac{T_2}{T_1} + Nk \ln \frac{V_2}{V_1}$

Entropie a neuspořádanost

$T = \text{konst.}$

$T = \text{konst.}$

počet způsobů jak rozmístit molekuly

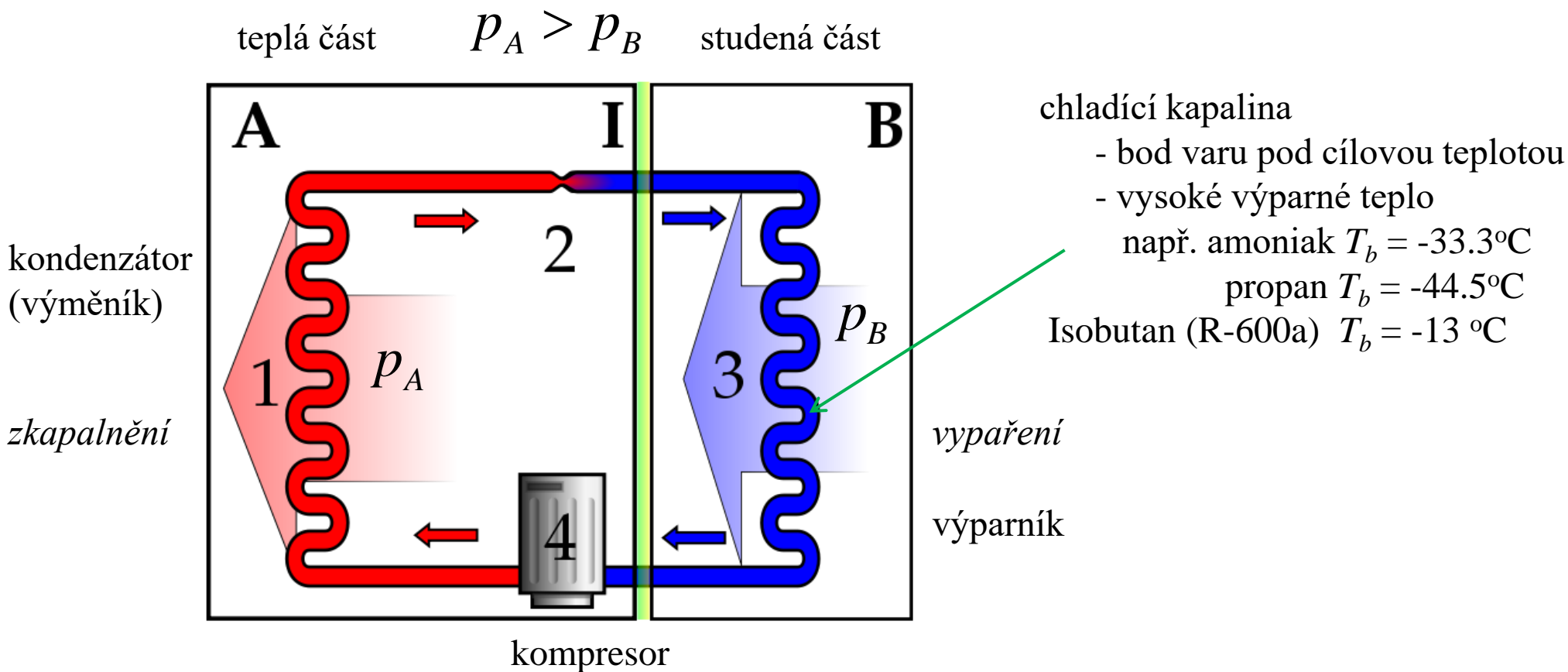
$V \rightarrow 2V$ nárůst entropie: $\Delta S = Nk \ln \frac{2V}{V} = Nk \ln 2 = k \ln 2^N$

$$\Delta S = k \ln \Omega$$

- entropie je míra neuspořádanosti systému
- Ω - počet mikrostavů, kterými lze realizovat daný makroskopický stav
- $\Delta S \geq 0$ určuje šipku času

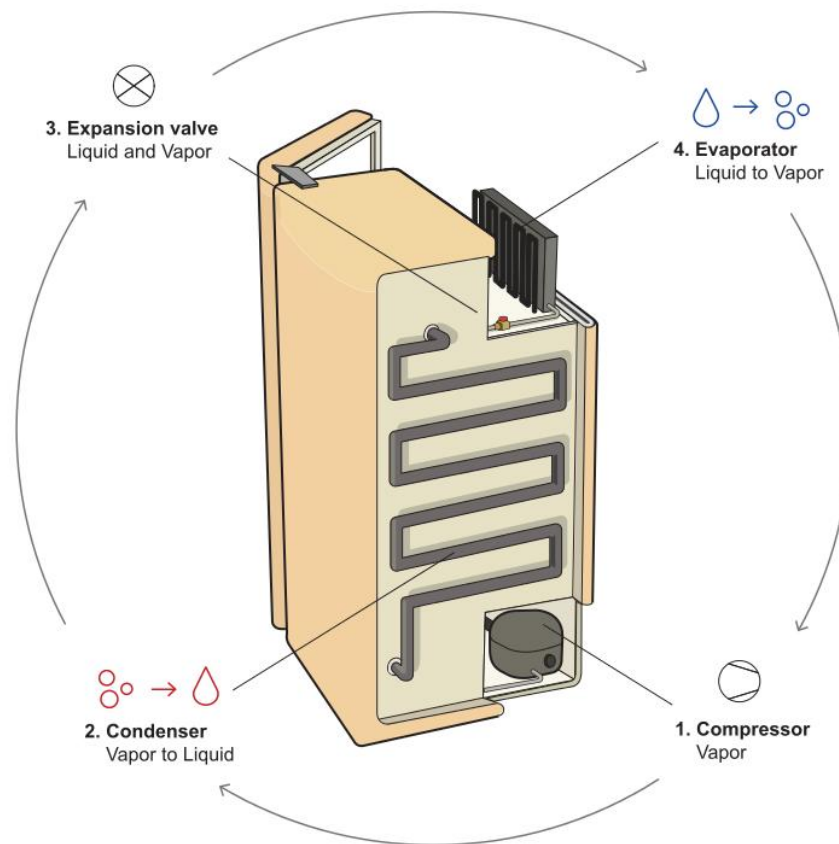
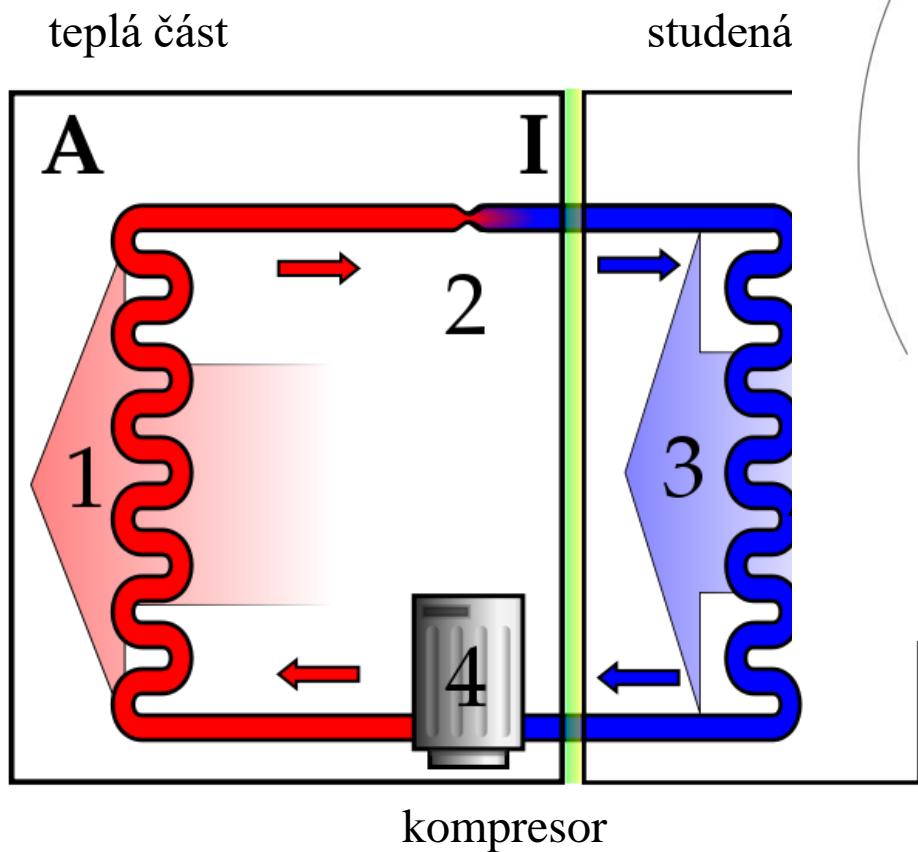
Tepelné čerpadlo

- kompresorová lednička

Tepelné čerpadlo

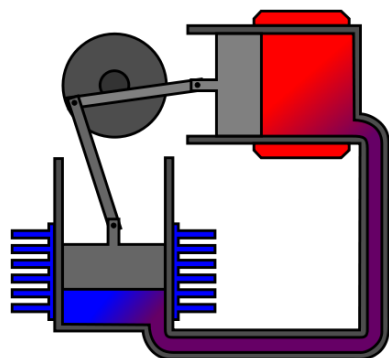
- kompresorová lednička

Stirlingův motor

• Stirlingův motor α -typu (dva válce)

1. expanze v obou válcích

teplý válec

práci koná plyn

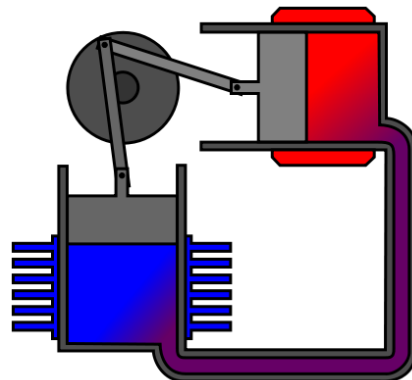
$$W'_1 = NkT_1 \ln \frac{V_2}{V_1}$$

izotermická expanze

studený válec

*píst ve studeném válci
je o 90° pozadu*

2. píst teplého válce začíná klesat

*izochorické
ochlazení*

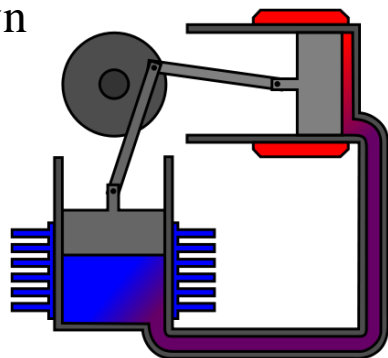
• uzavřený cyklus

• vnější spalování

• $\eta \approx 40\%$
(s regenerátorem)

Stlačování plynu
při nízké teplotě
a expanze
při vysoké teplotě

3. studený píst začíná stlačovat ochlazený plyn

izotermická komprese

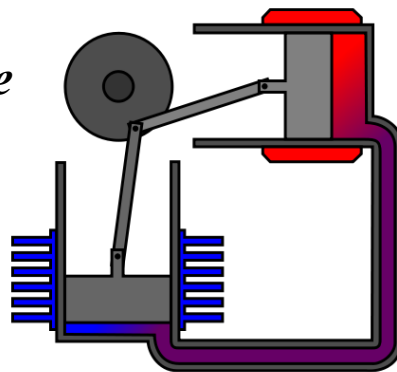
práci koná píst

$$W_2 = NkT_2 \ln \frac{V_2}{V_1}$$

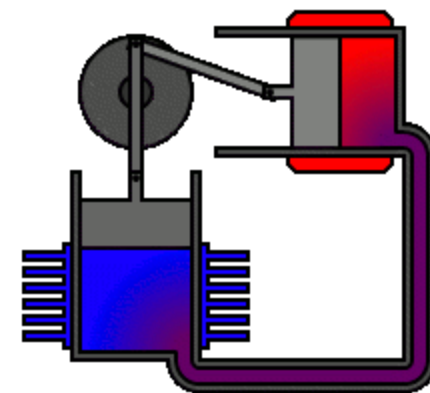
$$T_1 > T_2$$

$$W'_1 > W_2$$

4. plyn dosáhl minimálního objemu a bude se ohřívat v teplém válci a expandovat

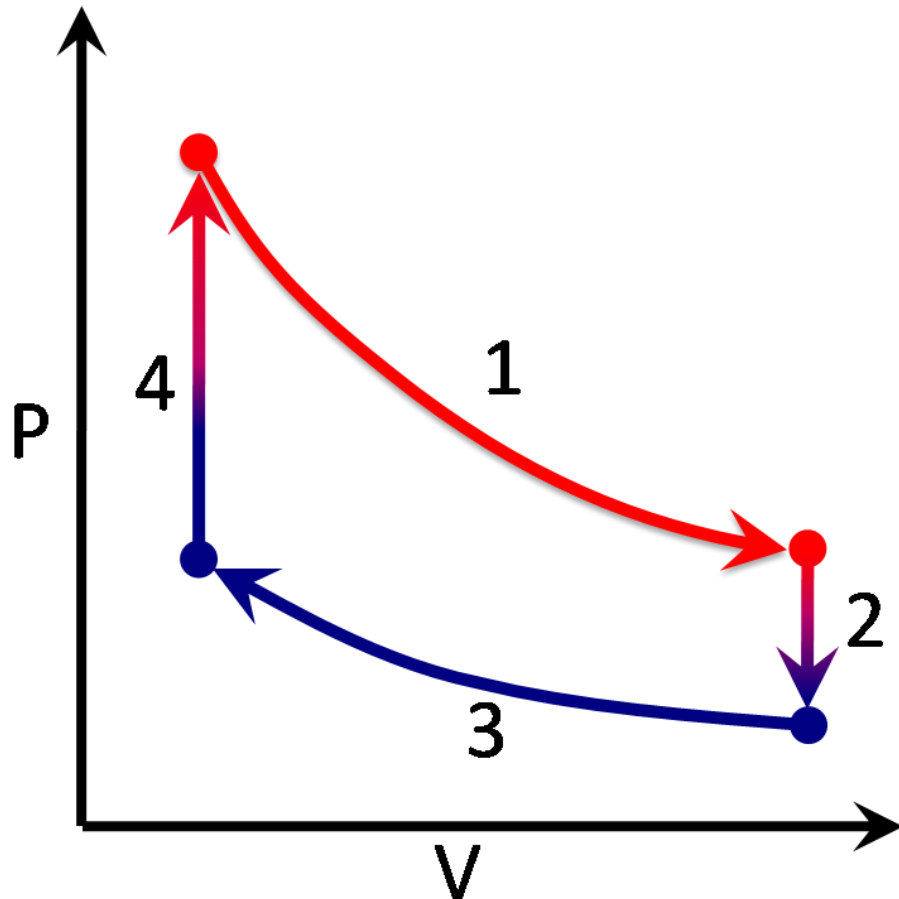
izochorický ohřev

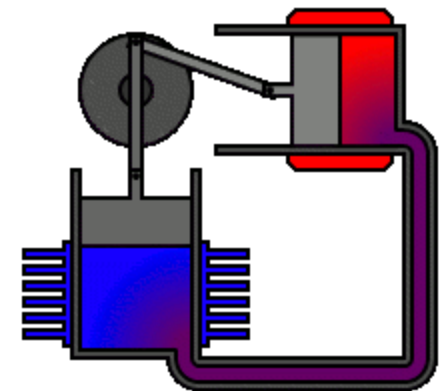
Stirlingův motor

- stavový diagram ideálního Stirlingova motoru

- uzavřený cyklus
- vnější spalování
- $\eta \approx 40\%$
(s regenerátorem)

Stlačování plynu
při nízké teplotě
a expanze
při vysoké teplotě

Stirlingův motor

- Stirlingův motor β -typu (jeden válec)

práci koná plyn

$$W'_1 = NkT_1 \ln \frac{V_2}{V_1}$$

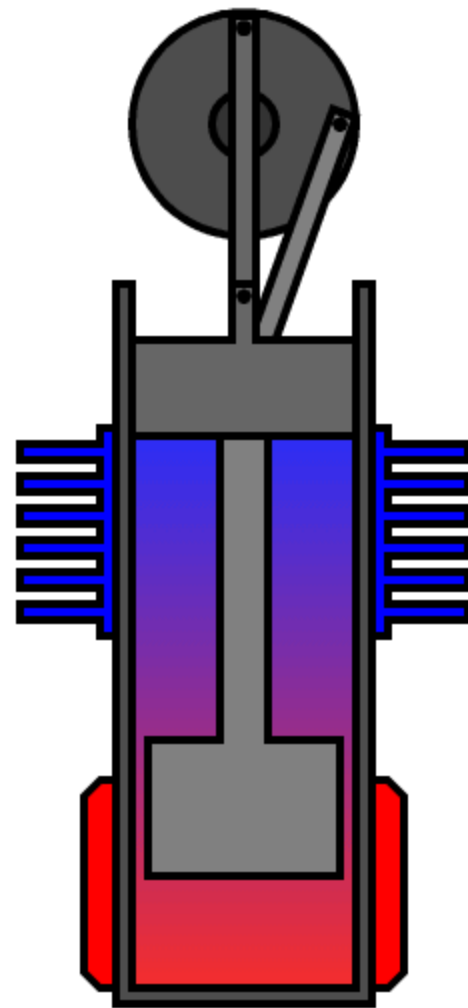
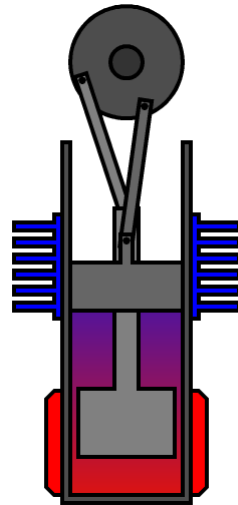
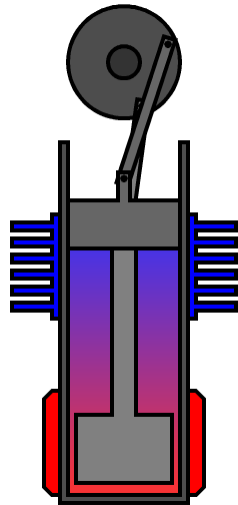
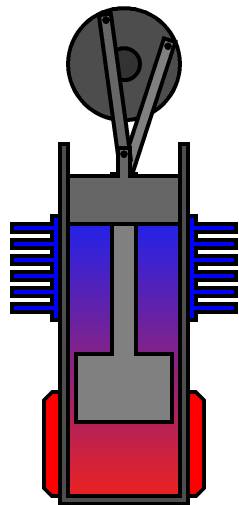
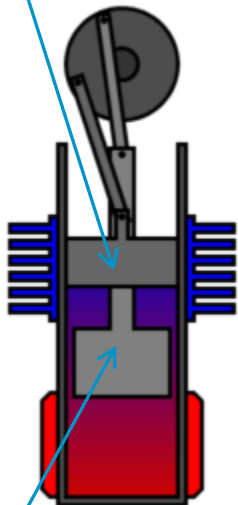
$$T_1 > T_2$$

$$W'_1 > W_2$$

práci koná píst

$$W_2 = NkT_2 \ln \frac{V_2}{V_1}$$

pracovní píst

přenašeč

1. píst stlačil plyn
přenašeč přesunul
plyn na teplý konec

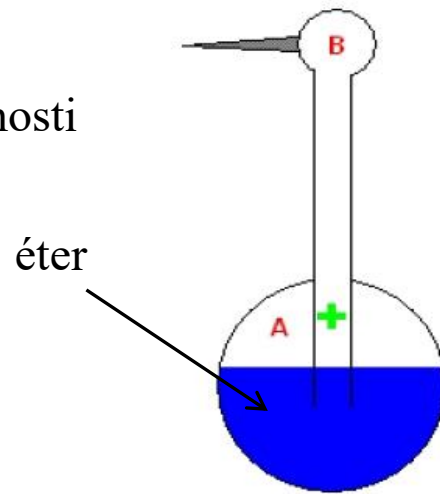
2. ohřátý plyn
expanduje
píst provedl
pracovní zdvih

3. přenašeč
přesunul plyn
na studený konec

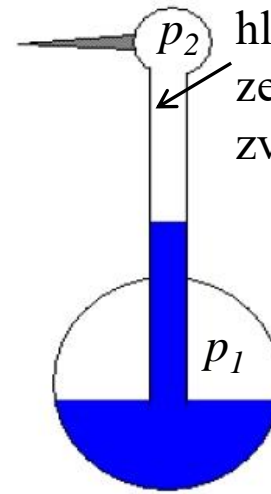
4. plyn je
stlačován
pístem

Termodynamický ptáček

Tepelný stroj
ohřívač: vzduch v místnosti
chladič: voda v nádobě

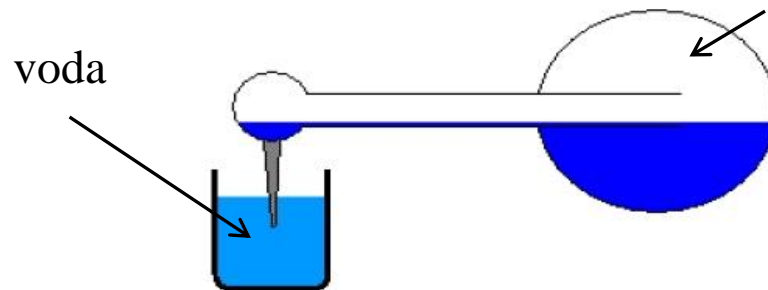
1

hlava se ochladí kvůli odpaření vody ze zobáku a → tlak poklesne
zvýší se poloha těžiště, pták se skloní

$$p_2 < p_1$$

2

tlaky se vyrovnají → éter vyteče
pták se zvedne

3